

Dames en heren,

Deze week was er een die ons weer met de neus op de feiten heeft gedrukt. Een week die laat zien waarom we in een tijd leven die we alleen aankunnen als we constant analyseren, onze ideeën zeer kritisch durven toetsen, en willen staan voor onze principes, waarden en belangen in overtuiging - en zonder mitsen en maren.

Ik was een paar dagen geleden bij de Veiligheidsconferentie in Munchen en bij de G20 bijeenkomst in Bonn. Enkele indrukken: Pence of Poetin of allebei.

Artikel 3 of Artikel 5 van de NAVO of allebei.

Minsk en nieuwe identiteitsbewijzen voor separatisten of allebei.

Echt staan voor het strategische belang van de Europese Unie en daar naar handelen, of de Europese Unie serieus moderniseren, of allebei.

Geld voor betere Europese defensie in de NAVO en de Europese Unie of allebei.

Meer financiering voor echt goede defensie of ook voor stabilisatie, migratiepartnerschappen en ontwikkelingssamenwerking of allebei.

Het was me de week wel voor een minister van Buitenlandse Zaken, van een G20 meeting, tot de Münchenconferentie, tot overleg met de secretaris-generaal van de Verenigde Naties over onze positionering in de Veiligheidsraad.

Nederland komt er weer bij. We doen mee aan vijf missies, en spelen sinds ons EU-voorzitterschap een strategischer rol in Europa. Maar laten we eerlijk zijn ook in ons land heerst de twijfel: over Trump, over Poetin, over het Midden-Oosten, of onze instituties keizers met of zonder kleren zijn en wie daar dan van profiteert.

Daarom hebben we u nodig. Dit kabinet hecht groot belang aan uw onafhankelijkheid en durf om dit op papier te zetten.

Dames en heren,

Iemand die al jaren gewend is alleen te kijken naar de weersvoorspelling van de komende week, die kan zich plotseling verbazen over het feit dat de laatste Elfstedentocht alweer twee decennia geleden plaatsvond.

Maar iemand die naast de weersvoorzichten ook de gemiddelde wintertemperatuur in de gaten heeft gehouden, die zal minder verrast zijn. De trend is onmiskenbaar opwaarts.

En iemand die goed op de hoogte is van de klimaatvoorspellingen, die zal zich weinig illusies maken over de jaarlijkse kans op een Elfstedentocht in de toekomst.

Voor politici en beleidsmakers is het niet veel anders. Wie geen tijd neemt om los te komen van de dagelijkse tweets en krantenkoppen, die zal zich steeds laten verrassen door gebeurtenissen. Wie daarentegen oog heeft voor de grotere bewegingen in het wereldwijde krachtenveld hoe ingewikkeld ook, die ziet samenhang, kan anticiperen en proberen de zaken een duwtje in de goede richting te geven.

Daarom hecht het kabinet veel waarde aan de Strategische Monitors van Clingendael en HCSS. Ze geven ons jaarlijks de nodige stof om stil te staan bij de trends die niet meteen zichtbaar zijn in het wereldnieuws, maar die als je goed kijkt wél het wereldnieuws bepalen. Het zicht op die trends vergroot ons handelingsvermogen. We dobberen niet stuurlaas op de geopolitieke golven; we kunnen beginnen een koers uitzetten.

En dit jaar komen beide rapporten op een wel heel belangrijk moment. Het aantreden van de nieuwe Amerikaanse president, een assertiever Rusland, de steeds duidelijker contouren van de Brexit, en o ja: dit jaar zijn er ook nog verkiezingen in Frankrijk, Duitsland en ons eigen land.

Ik sprak laatst over een kantelmoment voor Nederland. Op gezette tijden in de geschiedenis heeft ons land een grote prijs betaald voor geopolitieke gemakzucht – het gevoel dat wij ons kunnen onttrekken aan de ontwikkelingen om ons heen, dat machtspolitiek ons niet direct raakt. Denk aan het rampjaar 1672, het einde van de Republiek in 1795, de Duitse inval in 1940. Telkens werd duidelijk dat we te weinig hadden geïnvesteerd in onze veiligheid, defensie, diplomatie en onze bondgenootschappen.

Gelukkig groeit in Nederland het besef dat we die investeringen weer op peil moeten brengen om dit keer in de juiste richting te kantelen.

U heeft groot aantal trends aangegeven. Laten we eerst die onderliggende trends nader bekijken, om beter te begrijpen waarom we nu op een kantelpunt zijn beland. Ze laten zien waarom we assertief moeten zijn. Ik wil daarbij waarschuwen tegen defaitisme. Daarna kom ik op de vraag: hoe gaan we om met enkele van de dreigingen die dit kantelpunt met zich meebrengt? En de antwoorden op die vraag kom ik steeds uit bij twee sleutelbegrippen: verdedigen en vernieuwen. Vededigen wat we bereikt hebben, rules based orde. Maar waar het niet werkt moeten we ook durven vernieuwen.

Eerst de trends dus. Een paar maanden geleden schetste ik er zeven:

1. De roep om geborgenheid in veel Westerse landen, en de **groeïende weerstand tegen verdere integratie.**

2. Het risico op **verminderde Angelsaksische betrokkenheid bij Europa**.
3. **Groeiende onzekerheid en hybride dreigingen**.
4. **Instabiliteit aan de zuidflank van Europa**.
5. Het nieuwe zelfbewustzijn van Rusland, Turkije en Iran. Deze **'herontwakende keizerrijken'** zoals ze zichzelf zien, blazen nieuw leven in hun oude, imperiale tradities.
6. Toenemende **invloed van gebeurtenissen in het buitenland op ons binnenland**. Hierover wordt ik veel bevraagd in zaaltjes.
7. De **migratiedruk** uit Azië, Afrika en het Midden-Oosten, die op korte termijn niet zal verminderen omdat de onderliggende oorzaken niet snel verdwijnen.

Dat alles klopt aardig met het beeld dat naar voren komt uit de Strategische Monitors van Clingendael en HCSS. De door Clingendael geschetste bedreigingen van de Europese veiligheid klinken – helaas – vertrouwd: terrorisme, wankele staten aan de randen van Europa, cyberaanvallen, het risico op een uiteenvallende Europese Unie. Maar ook: minder respect voor het grondgebied van landen. Voor het eerst sinds de Koude Oorlog kunnen we niet uitsluiten dat we geweld zouden moeten gebruiken om onze grenzen te verdedigen.

Laat ik ook een trend benoemen die in beide rapporten naar mijn smaak onderbelicht blijft. In Westerse samenlevingen woedt een veenbrand van onbehagen. Economische ongelijkheid en culturele spanningen geven velen een gevoel van onveiligheid. Als minister heb ik daarmee te maken ook in een land dat relatief gelijk is, waar veel vooruitgang is geboekt.

Het idee dat de directe omgeving ook nog eens in de brand staat, versterkt die gevoelens. Want het buitenland is binnenland geworden, en andersom.

Als reactie op die gevoelde onveiligheid wordt nogal lustig met schijnoplossingen gestrooid, met vergaande gevolgen voor binnen- en buitenland. Grenzen dicht, Nexit, enzovoorts.

Dat klinkt stoer, maar uiteindelijk brengen ze ons van de regen in de drup. Willen we daar andere plannen tegenover zetten, dan moeten we telkens heel duidelijk maken hoe die plannen Nederlanders daadwerkelijk meer houvast en zekerheid bieden.

Dat is niet makkelijk, want de doemdenkers hebben de wind in de rug. Je hoort nogal eens voorspellingen over de liberale wereldorde die ten einde zou lopen. En de ondergang van de Europese Unie is de afgelopen jaren tig keer voorspeld. Defaitisme is in de mode. Dat is gevaarlijk, het is alsof je tegen een zieke patiënt zegt dat het sterven nabij is, terwijl het juist moet gaan om stevige ingrepen en gedragsverandering. Dan maak je een goede kans op beterschap.

Ik ga dus niet mee in defaitisme, en u hopelijk evenmin. Het is wel van belang om de realistische lijn te zijn en scherp aan de wind te varen. Maar er zijn genoeg redenen om optimistisch te zijn. Ja, dreigingen liggen op de loer. Tegelijkertijd heeft de wereld er in veel opzichten nog nooit zo goed voorgestaan. Met internationale samenwerking is het veel beter gesteld dan vaak wordt beweerd. China stelt zich doorgaans – ik heb dat vorige week nog gezien in de G20- bijvoorbeeld constructief op in heel veel internationale organisaties, van de Wereldbank tot de VN-Veiligheidsraad.

En dat geldt voor veel meer landen. Clingendael heeft het stemgedrag van landen in de Algemene Vergadering van de VN geanalyseerd. Wat

blijkt: over een langere periode bezien, groeien de standpunten eerder naar elkaar toe dan dat ze steeds verder uiteenlopen.

Ik zag dat tijdens de G20 bijeenkomst waar Nederland in participeerde. Ja, serieuze vragen over de zogenaamde rule based order, over de legitimiteit, effectiviteit, consistentie en de terechte vraag of die order wel echt optreedt waar het de burger raakt, dat men die conversatie serieus wenst te voeren. Van cyberspace tot menselijke veiligheid.

We zien dat in wisselende coalities meer en meer wordt samengewerkt. Neem de anti-ISIS coalitie van maar liefst 68 landen. Samen hebben we ISIS in het defensief gedrongen, en samen gaan we ISIS verslaan.

De samenwerking is wel ingewikkelder geworden, dat is waar. Juist vanwege die wisselende coalities en uiteenlopende regels. Clingendael en HCSS noemen dat *multi-orde*: meerdere internationale ordes die naast elkaar bestaan. En waarbinnen soms méér en soms minder wordt samengewerkt. De afspraken over nucleaire wapens zijn bijvoorbeeld nog echt het terrein van de grootmachten. Maar heb je het over de veiligheid van cyberspace, dan krijg je ineens te maken met een bonte coalitie van kleine en grote landen, van bedrijven en van *ethical hackers*. Je hebt ze allemaal nodig. Hieraan is ook net in München een grote vergadering besteed. NL leidt een commissie om dat in betere banen te leiden.

Voor andere internationale vraagstukken geldt: de liberale orde is niet overleden, maar wel ernstig ziek. Dat betekent niet dat je de patiënt meteen moet doodverklaren, zoals sommige commentatoren doen.

Ik zou zeggen: u kunt nog lang mee, mits uw gedrag fors verandert om het te verdedigen.

Dat vraagt veel van de Nederlandse inzet. Want we hebben belang bij een stabiele orde met voorspelbare regels, waar iedereen zich aan houdt. Om dat voor elkaar te krijgen moeten we, in de woorden van Clingendael, schaken op meerdere borden. Soms bemiddelen we tussen de grote landen, soms willen we dat de Europese Unie eensgezind optreedt, en soms proberen we heel uiteenlopende spelers om een tafel te krijgen. Per onderwerp verschillen de spelregels. Eigenlijk moeten we het dus niet over meerdere schaakborden hebben, maar over een schaakbord, een tennisbaan en een zwerkbalkveld [uit de Harry Potterboeken] – nieuwe samenwerkingsverbanden vragen ook iets van je inbeeldingsvermogen.

Dat samenwerken in bestaande en nieuwe verbanden gaat Nederland redelijk goed af. Ook wat ons eigen land betreft is er geen reden tot defaitisme. Nederland is klein, wordt ook niet groter, maar doet er wel toe. We hebben een succesvol EU-voorzitterschap achter de rug, we worden uitgenodigd voor G20-bijeenkomsten voor het eerst in jaren, en volgend jaar is ons land lid van de VN-Veiligheidsraad. Op alle mogelijke ranglijstjes staan we in de top. Cultuur, innovatie, technologie, handel: we staan goed op de kaart. Ik zou bijna Arjen Lubach citeren: *the Netherlands second*.

Onderschat het niet: in een multi-orde is een positief imago belangrijker dan het een lange tijd is geweest. En daar moeten we gebruik van maken, niet omdat we aardig willen zijn, maar om onze eigen belangen veilig te stellen. Als iedereen je in je team wil hebben, ziet de wereld er al een stuk minder bedreigend uit. Maar laten we niet naïef zijn. Op sommige thema's dreigt de wereldorde flink te worden opgeschud. Om de Nederlandse belangen veilig te stellen moeten we kijken naar verdedigen, en vernieuwen.

Allereerst denk ik aan de trans-Atlantische band, die wat veiligheid betreft vooral tot uitdrukking komt in de NAVO.

Sinds de Tweede Wereldoorlog hebben wij ons beschermd gevoeld door de Amerikaanse veiligheidsparaplu. En die paraplu hebben we nu harder nodig dan we dachten tijdens onze geopolitieke vakantie, direct na de Koude Oorlog.

Europa heeft sinds de jaren negentig vooral geïnvesteerd in *soft power*. Met handel, ontwikkelingssamenwerking en uitbreiding van de Europese Unie hebben we landen geholpen de overgang te maken naar een meer open democratisch model. Dat heeft op veel plaatsen goed gewerkt.

Maar de ontwikkelingen rondom en in Europa vragen nu om meer *hard power*. We kunnen niet verwachten dat de Amerikanen het leeuwendeel onze bescherming blijven betalen. Dat heeft Amerika vaak onderstreept. Dat deed president Obama en dat doet president Trump nu ook. Vicepresident Pence was daar afgelopen weekend in München redelijk helder over. Amerika blijft gecommitteerd aan de NAVO. Maar Europa moet nu echt boter bij de vis leveren, door duidelijk te bewegen naar de tweeprocentnorm voor defensie-uitgaven.

Pence maakt daarbij een koppeling tussen artikel 3 en artikel 5 uit het Noord-Atlantisch verdrag. Tussen de plicht om te investeren in ieders defensiecapaciteit, en de plicht om elkaar bij te staan als er een gewapende aanval zou plaatsvinden. Beide artikelen vragen om een inspanning van alle bondgenoten. De waarschuwing is helder: als je onvoldoende investeert in je eigen krijgsmacht, kan dat gevolgen hebben voor de aanspraak die je kunt maken op militaire bijstand. Dat is wat we dit weekend hoorden.

Willen we de NAVO dus verdedigen, dan moeten we deze organisatie wel vernieuwen en de Europese inbreng daarin vergroten. Dat besef is in Nederland langzaam maar zeker doorgedrongen: ik zie brede steun voor grotere uitgaven aan de krijgsmacht, en heb mij daar ook voor uitgesproken. Ik vind wel dat scherpe keuzes binnen en tussen krijgsmachtsonderdelen nodig zijn. Je kunt er niet over de hele linie geld bijplussen. We moeten de traditie van goede defensienota's aangrijpen voor het expliciteren van keuzes Crisisbeheersing en de meer klassieke verdedigings- en afschrikkingstaken liggen wat mij betreft in elkaars verlengde.

En die hogere uitgaven aan defensie moeten hand in hand gaan met een forse extra investering in onze diplomatieke slagkracht. Ik zie namelijk een verband met uitgaven aan stabilisatie, wederopbouw en ontwikkeling. Europa staat namelijk voor een veel ingewikkelder verhaal: stabiliteit exporteren, of instabiliteit importeren.

Nederlandse burgers hebben baat bij de stabilisatie en ontwikkeling van landen als Libië en Syrië. Door te investeren in de veiligheid van instabiele landen rondom Europa, kunnen we voorkomen dat bedreigingen op onze stoep belanden.

En daar hebben we alle instrumenten van ons buitenlandbeleid voor nodig. Soms lijken ze wat uit de mode, maar de geopolitieke vakantie is over en nu komen die zaken in een nieuwe context terug.: diplomatie, ontwikkelingssamenwerking, defensie, politie en justitie. Laten we de 3D-benadering, of de geïntegreerde benadering, nog beter toepassen, ook in een volgend kabinet.

Want soms breekt de internationale gemeenschap met de ene hand af wat het met de andere hand juist probeerde op te bouwen. De wereldwijde handel in grondstoffen en mineralen kan de gewapende

strijd bijvoorbeeld tot een lucratieve onderneming maken. Tijdens ons EU-voorzitterschap werden importeurs van mineralen daarom verplicht aan te tonen dat ze maatregelen nemen om te voorkomen dat hun handel oorlog financiert. Hier is nog veel mogelijk.

We voeren hierover een heel serieuze discussie met de nieuwe SGVN Guterres die de verschillende aspecten van conflicten goed kent en wil verbinden. Want veel grondoorzaken voor onrust en oorlog zijn niet uitsluitend militair aan te pakken. Zwak bestuur, corruptie, sektarische uitsluiting, klimaatverandering, slechte economische vooruitzichten. Bij die alomvattende benadering kunnen we niet om de VN heen. Maar ook die organisatie moeten we flink durven vernieuwen om haar te verdedigen. Het aantreden van Guterres als secretaris-generaal biedt kansen. Het nieuwe concept van 'sustaining peace' geeft een mandaat om vredesoperaties, het politieke en bemiddelingswerk, mensenrechten en ontwikkeling meer te integreren. Ik wil die agenda van harte steunen. Het thema zal ook een prioriteit zijn tijdens ons lidmaatschap van de Veiligheidsraad volgend jaar.

Nog een voorbeeld: Dankzij de anti-ISIS coalitie verliest ISIS terrein in Syrië en Irak. De militaire dreiging zal verdwijnen. Maar daarmee zijn we er niet. We moeten ons voorbereiden op een post-kalifaat tijdperk. ISIS mag dadelijk geen militaire speler meer zijn, het gedachtegoed van intimidatie, onderdrukking en zinloos geweld heeft velen geïnspireerd, ook in Europa. ISIS vergt een forse investering in deradicalisering om te voorkomen dat ISIS 2.0 de kop op steekt.

Ook in Europa draait het om verdedigen en vernieuwen. Laten we er niet omheen draaien: onze Europese Unie is de afgelopen jaren in zwaar weer beland. Hervorming is een kerntaak. Geen nexit, geen federalisering, maar flink investeren in echt gezamenlijk beleid voor

terrorisme, defensie en buitenland. HCSS ziet een grote kloof tussen de potentie van de Europese Unie als wereldspeler en de daadwerkelijke invloed die de Europese Unie heeft. Die kloof zie ik ook: met Europa hebben wij een wereld te winnen.

Daarom wil ik dat Nederland in de kopgroep blijft van landen die samen verder willen gaan om tastbare resultaten te bereiken. Die bereid zijn Europese samenwerking te verdedigen door haar te vernieuwen.

Op het terrein van veiligheid speelt nu de vraag of we een Permanente Gestructureerde Samenwerking willen oprichten binnen de Europese Unie, ook wel PESCO genoemd. Een kopgroep voor veiligheid en defensie. Ik steun dat idee. PESCO kan helpen om samen militaire capaciteiten te ontwikkelen, die voor één enkele lidstaat te duur zijn. Ik denk bijvoorbeeld aan medische evacuatiecapaciteit. Een schaars, maar essentieel onderdeel van missies en operaties. Als een paar landen hun schouders daaronder zetten kan dat net het verschil vormen tussen een missie optuigen en voortzetten.

We hebben geen parallelle structuren nodig, of een nieuw hoofdkwartier. We moeten gewoon beter gaan samenwerken, en afspraken maken over beschikbaarheid en paraatheid van mensen en middelen. Zodat we bijvoorbeeld sneller met EU-missies ter plaatse zijn als ergens een crisis uitbreekt. Met een kopgroep kan Europa meer verantwoordelijkheid nemen voor veiligheid en defensie. Dat is in ons eigen belang, en het komt tegemoet aan de Amerikaanse wensen: meer investeren in Europese pillar van de NAVO is investeren in zowel de trans-Atlantische relatie als een voorbereiding op ontwikkelingen om ons heen.

Samenwerking kan tot wel 30 procent aan kosten besparen. En we krijgen materieel en systemen die op elkaar zijn aangesloten. Een Europees Defensiefonds, kan daar een katalyserende rol in spelen.

Het besluit om een defensiekopgroep te vormen is nog niet genomen. Maar als die er komt dan is het in het Nederlands belang om ons daarbij aan te sluiten.

In andere gevallen moet de Europese Unie juist als één blok blijven optreden. Denk aan de Russische annexatie van de Krim en ondersteuning van de rebellen in Oost-Oekraïne. We kunnen dit niet zomaar ongedaan maken, maar we proberen het wel in goede banen te leiden. Door druk te zetten achter vredesonderhandelingen, door sancties in te stellen die in Rusland pijn doen, door toe te zien op de naleving van afspraken.

Als we dat als Nederland alleen zouden doen, zou dat weinig indruk maken op Rusland. Maar juist omdat alle lidstaten van de Europese Unie één lijn trekken, had dat effect.

En eerder verwees ik al naar cyber als essentieel thema, waar we nieuw beleid moeten ontwikkelen om een deuk in pakje boter te slaan.

Dames en heren,

Ik noemde u enkele voorbeelden van de dreigingen die gepaard gaan met dit kantelmoment voor Nederland. En ik heb beschreven hoe wij daarmee omgaan. Scherpe analyse, gezamenlijke antwoorden vinden. Dat we de bestaande ordes kunnen verdedigen door ze te vernieuwen. Dat gaat veel ministeries aan, we moeten de dreigingen goed definiëren. Het VN begrip van menseijke veiligheid (VN) benutten om mensen mee te nemen in de ontwikkelingen van deze tijd. Dit is het moment dat het belangrijk is. Veiligheid hangt ook af van vitaliteit van

de eigen democratie. Een samenleving die staat voor haar kernwaarden: vrijheid, gelijke rechten en democratie. En die vervolgens deze kernwaarden wereldwijd weet uit te dragen. Lukt dat, dan voorspel ik dat volgende edities van de strategische monitor gunstig zullen uitpakken.

Dank u wel.